

Πράσινα επαγγέλματα: από τη σκοπιά ενός Περιβαλλοντικού Προγράμματος και ενός Προγράμματος Πολιτιστικών Θεμάτων

Ουρανία Μακαρίου¹, Ιωάννης Κεβρεκίδης², Αφροδίτη Μασώτου³

1. Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Δημοτικό Σχολείο Λεχόβου Φλώρινας
www.urania12345@hotmail.com
2. Εκπαιδευτικός ΠΕ17.04, μέλος της Π.Ο. του Κ.Π.Ε. Μελίτης
www.kevrekidis@sch.gr
3. Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Δημοτικό Σχολείο Λεχόβου Φλώρινας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Θεωρήθηκε από τους εκπαιδευτικούς ενδιαφέρον να συσχετίσουν ένα πρόγραμμα Πολιτιστικών Θεμάτων με ένα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Η πρόταση είναι οι μαθητές όλων των τάξεων ή δύο κάθε φορά τμημάτων ενός Δημοτικού Σχολείου να ασχοληθούν με αυτό το πρόγραμμα. Οι τάξεις Α'-Δ' θα ασχοληθούν με το Πολιτιστικό κομμάτι και οι Ε' και Στ' τάξεις με το κομμάτι της Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης όπως φαίνεται παρακάτω.

Πολιτιστικό Πρόγραμμα Α' μέρος: Επαγγέλματα που αναβιώνουν (Α'-Β')

Πολιτιστικό Πρόγραμμα Β' μέρος: Επαγγέλματα που χάθηκαν ή εξελίχθηκαν λόγω κρίσης (Γ'-Δ')

Πρόταση Περιβαλλοντικού Προγράμματος: Νέα επαγγέλματα (Πράσινα επαγγέλματα, επαγγέλματα με μικρό ή μεγάλο οικολογικό αποτύπωμα) (Ε'-Στ')

Στο τέλος του προγράμματος προτείνεται να γίνουν κοινές δράσεις από όλους τους μαθητές και να παρουσιάσουν τη δουλειά τους μέσα από έκθεση ζωγραφικής, φωτογραφίας και λογοτεχνίας. Επίσης, να γίνει μια θεατρική παράσταση και συγγραφή ποιημάτων και τραγουδιών με ίδιο θέμα «Πράσινα επαγγέλματα».

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Εκπαίδευσης για την Αειφορία για το ξεπέρασμα της κρίσης.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Πράσινα Επαγγέλματα, οικολογικό αποτύπωμα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καθώς το συγκεκριμένο χωριό που εδρεύει το Δημοτικό Σχολείο πλήττεται από το φαινόμενο της ανεργίας λόγω της οικονομικής κρίσης και της γεωγραφικής τοποθεσίας του, θα ήταν δόκιμο να γίνει συνδυασμός ενός πολιτιστικού προγράμματος (με αφορμή τα τοπικά επαγγέλματα) και στη συνέχεια ενός περιβαλλοντικού προγράμματος (με αξιοποίηση του παραγόμενου υλικού από το ήδη υλοποιημένο στις μικρότερες τάξεις πολιτιστικό πρόγραμμα) που θα έχει ως σκοπό να ενημερώσει και να κατευθύνει τους μαθητές προς τα πράσινα επαγγέλματα ή αυτά που έχουν το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα. Αυτή η επιλογή θεωρείται ότι

βραχυπρόθεσμα θα βοηθήσει την τοπική κοινωνία να αναπτυχθεί οικονομικά χωρίς αυτό να επιδρά ζημιογόνα στο περιβάλλον.

Προτείνεται οι μαθητές των τάξεων Α'-Β' να ξεκινήσουν την καταγραφή των επαγγελμάτων αλλά και των εργαλείων που χρησιμοποιούνταν, στη συνέχεια οι μαθητές των Γ'-Δ' να καταγράψουν τα επαγγέλματα που χάθηκαν ή εξελίχθηκαν λόγω κρίσης και στο τέλος οι τάξεις Ε'-Στ' να συγκεντρώσουν και να παρουσιάσουν τα νέα επαγγέλματα που εμφανίζονται και να κατευθύνουν το ενδιαφέρον τους προς τα πράσινα επαγγέλματα ή αυτά που έχουν το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα.

Αφορμή του Προγράμματος ήταν η επίσκεψη του σχολείου στο Λαογραφικό μουσείο του χωριού, εκεί οι μαθητές είδαν αρκετά εργαλεία επαγγελματιών που πλέον δεν τα συναντούν. Εκεί γεννήθηκε το ενδιαφέρον να συνδυαστούν τα μαθήματα της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Γλώσσας, των Μαθηματικών και της Αισθητικής Αγωγής ώστε μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα οι μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα το χωριό τους και το σχολείο να ανοιχτεί προς την κοινωνία και τους φορείς.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το πρόγραμμα Πολιτιστικών Θεμάτων, με τίτλο «Τα επαγγέλματα του τόπου μου», που περιγράφεται παρακάτω υλοποιήθηκε το έτος 2014-2015 στο Δημοτικό Σχολείο Λεχόβου Φλώρινας στις Α' και Β' τάξεις με συμμετοχή 22 μαθητών (14 αγοριών και 8 κοριτσιών) και υπεύθυνες δασκάλες ήταν η Ουρανία Μακαρίου και Αφροδίτη Μασώτου.

Παιδαγωγικοί στόχοι

Οι παιδαγωγικοί στόχοι τέθηκαν ως προς το γνωστικό αντικείμενο, ως προς τη χρήση των ΤΠΕ και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα οι μαθητές:

- να ενημερωθούν για τα επαγγέλματα που υπάρχουν στο χωριό τους,
- να ταξινομήσουν τις νέες πληροφορίες και να τις συνδέσουν με την ίδια τη ζωή στην καθημερινότητά τους,
- να επεκτείνουν τις γνώσεις που θα αποκομίσουν και στην προσωπική τους ζωή και δράση υιοθετώντας αγάπη και θετική στάση απέναντι σε όλα τα επαγγέλματα,
- να έρθουν σε επαφή με το διαδραστικό πίνακα και τις Νέες Τεχνολογίες,
- να συγκεντρώσουν πληροφορίες και υλικό που αφορά την έρευνά τους με τη χρήση των Νέων Τεχνολογιών,
- να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα εργαλεία που χρησιμοποιεί ο κάθε επαγγελματίας του χωριού τους.

Μεθοδολογία – Διδακτικές προσεγγίσεις

Ως μέθοδος διδασκαλίας επιλέγεται η συνεργατική καθοδηγούμενη ανακάλυψη στα πλαίσια της οποίας οι μαθητές με συγκεκριμένες δραστηριότητες διερευνούν το διδακτικό υλικό και οικοδομούν συνεργατικά τη νέα γνώση. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία επιφέρει θετικά αποτελέσματα, τόσο στη σχολική μάθηση όσο και στη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού. Ο δάσκαλος λειτουργεί ως υποστηρικτής, συντονιστής και διαμεσολαβητής.

Ακόμη εφαρμόστηκε η μέθοδος της επίλυσης προβλήματος η οποία αποτελεί μια μορφή ενεργητικής μάθησης, που εφαρμόζεται για να αντιμετωπιστεί μια προβληματική κατάσταση ή επιμέρους ερωτήματα που συνδέονται με αυτήν (Ταμουτσέλη, 2009).

Σκοπός της ενασχόλησης με το συγκεκριμένο θέμα, δεν είναι η δημιουργία άγχους και φόβου στους μαθητές για τα προβλήματα που υπάρχουν στην κοινωνία, αλλά η κριτική αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων ως εφόδια και δεξιότητες που θα τους χρησιμεύσουν στην επαγγελματική και προσωπική τους πορεία. Το ερώτημα δεν είναι για το εάν και κατά πόσο είναι παιδαγωγικά ωφέλιμο να ασχολούμαστε με αμφιλεγόμενα θέματα, αλλά επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να βοηθήσουμε τους μαθητές να καλλιεργήσουν δυνατότητες διαχείρισης των προβλημάτων, και, επίσης πώς αυτό μπορεί να επιτευχθεί χωρίς οι μαθητές να αισθάνονται άγχος, ή να οδηγούνται στην παραίτηση (Φλογαίτη και Λιαρακού, 2009).

Επιπλέον, η εκπαιδευτική διαδικασία εμπλουτίστηκε με τεχνικές διδασκαλίας όπως ο διάλογος, το παιχνίδι ρόλων, μελέτη περίπτωσης, ιδεοθύελα, έρευνα πεδίου, έρευνα δράσης, συνέντευξη, παρουσίαση ντοκιμαντέρ κ.ά..(Δαγδιλέλης Β., & άλ. 2013).

Πορεία Υλοποίησης – Τελικό αποτέλεσμα – Παρουσίαση

Στην αρχή της σχολικής χρονιάς έγινε χωρισμός των μαθητών σε ισομερείς και ισοδύναμες ομάδες. Μετά από συζήτηση γύρω από το θέμα αποφασίστηκε ομόφωνα ο τίτλος του προγράμματος. Το Πρόγραμμα με τίτλο «Επαγγέλματα που αναβιώνουν (Α'-Β')» υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2014-2015.

Έγινε ένα μεγάλο σχεδιάγραμμα με εικόνες και λέξεις σε ένα χαρτόνι και έτσι όλοι γνώριζαν την διαδικασία που θα ακολουθήσει. Για να γίνει πιο κατανοητή η διαδικασία οι μαθητές επιδόθηκαν σε ιδεοθύελα, όλες οι απόψεις γράφτηκαν στον πίνακα, μπήκαν σε μια σειρά και καταγράφηκαν σε ένα μεγάλο χαρτόνι, έπειτα δόθηκαν σε κάθε ομάδα διάφορες εικόνες τις οποίες έπρεπε οι μαθητές να τις κολλήσουν κάτω από το σωστό, κάθε φορά, βήμα (χρόνος υλοποίησης: μία διδακτική ώρα).

Το πρώτο βήμα ήταν να καταγραφούν όλα τα επαγγέλματα των γονιών των μαθητών και από τον κάθε μαθητή να δοθούν περιγραφές, στην ολομέλεια, πάνω στο επάγγελμα των γονιών τους (ώρες εργασίας, εργαλεία που χρησιμοποιούν, αν είναι επαγγελματίες ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου). Αφού οι μαθητές μίλησαν για τα επαγγέλματα των οικογενειών τους και έπαιζαν παιχνίδια ρόλων, καταγράφηκαν σε πίνακες (χρόνος υλοποίησης: μία διδακτική ώρα).

Το δεύτερο βήμα ήταν οι μαθητές να περιηγηθούν στο χωριό και σε πραγματικό χρόνο να έρθουν σε επαφή με τους επαγγελματίες του χωριού τους. Οι μαθητές σε κάθε επίσκεψή τους έκαναν τις απαραίτητες ερωτήσεις ώστε να συλλέξουν στοιχεία για το κάθε επάγγελμα. Στην επιστροφή τους στο σχολείο έγινε συζήτηση, καταγραφή εργαλείων, ζωγραφική, παιχνίδια ρόλων αλλά και κατασκευές των εργαλείων που γνώρισαν (χρόνος υλοποίησης: ένας μήνας).

Εδώ είναι σημαντικό να επισημανθεί στους μαθητές πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν και οι ίδιοι στην αγορά. Μέσα από παιχνίδια ρόλων οι μαθητές μαθαίνουν να μην συμπεριφέρονται καταναλωτικά αλλά με σωστές ενέργειες να συμβάλλουν στην κίνηση της αγοράς. Συνειδητοποιούν ότι αγοράζοντας τοπικά βιολογικά προϊόντα, με σακούλες πολλών χρήσεων, χάρτινες ή βιοδιασπώμενες μπορούν να βοηθήσουν στο Περιβάλλον. Να προτιμούν προϊόντα που οι συσκευασίες τους είναι φιλικές προς το περιβάλλον.

Τρίτο βήμα ήταν η επίσκεψη του σχολείου στην πόλη της Φλώρινας ώστε να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με την αστυνομία και παράλληλα να ενημερωθούν για την ασφαλή οδήγηση. Οι μαθητές είδαν βίντεο και έπαιξαν με σχετικό εκπαιδευτικό λογισμικό του Υπουργείου (χρόνος υλοποίησης: μία μέρα).

Τέταρτο βήμα ήταν η επίσκεψη των μαθητών στο Λαογραφικό μουσείο του Λεχόβου, η παρατήρηση των εργαλείων, η αντιστοίχισή τους στο κάθε επάγγελμα που χάθηκε αλλά και η αναφορά εκείνων που υπάρχουν και σήμερα ή έχουν αλλάξει με κάποιον τρόπο. Στην επιστροφή τους στο σχολείο έγινε καταγραφή όσων είδαν, έπαιξαν παιχνίδια ρόλων, είδαν σχετικά βίντεο, διάβασαν σχετικά παραμύθια (χρόνος υλοποίησης: τέσσερις διδακτικές ώρες).

Πέμπτο βήμα ήταν η δημιουργία ενός Λαογραφικού μουσείου μέσα στην τάξη από τους ίδιους τους μαθητές. Οι μαθητές έφεραν παλιά αντικείμενα και εργαλεία, έγραψαν για το καθένα σχετικές πληροφορίες, επίσης εξέθεσαν και τις δημιουργίες τους. Οι μαθητές των υπόλοιπων τάξεων επισκέφτηκαν το μουσείο και ξεναγήθηκαν σε αυτό (χρόνος υλοποίησης: μία εβδομάδα).

ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΕΚΤΑΣΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Οι εκπαιδευτικοί σκέφτηκαν ότι το πρόγραμμα θα μπορούσε να είναι ολοκληρωμένο εάν την ίδια σχολική χρονιά και οι υπόλοιπες τάξεις της σχολικής μονάδας είχαν ασχοληθεί με το ίδιο θέμα, έτσι ώστε στο τέλος της χρονιάς οι μαθητές όλων των τάξεων θα παρουσίαζαν την δουλειά τους και ως αποτέλεσμα θα δημιουργούσαν μια αφίσα. Παρακάτω αναλύεται η πρόταση Προγράμματος που κάνουν οι εκπαιδευτικοί.

Επαγγέλματα που χάθηκαν ή εξελίχθηκαν λόγω κρίσης

Οι μαθητές των Γ'-Δ' τάξεων θα καταγράψουν τα επαγγέλματα των οικογενειών τους καθώς και των παππούδων τους και θα εντοπίσουν εκείνα τα οποία χάθηκαν ή εξελίχθηκαν λόγω κρίσης. Θα γίνει ένας μεγάλος πίνακας, των δύο αυτών κατηγοριών, σε χαρτόνι, ο οποίος θα περιέχει όλα εκείνα τα επαγγέλματα. Θα σημειωθούν τα κυριότερα εργαλεία που χρησιμοποιούν και θα αναλυθούν οι λόγοι που έκαναν ένα επάγγελμα είτε να χαθεί είτε να εξελιχθεί.

Θα αναζητήσουν πληροφορίες στο δημαρχείο. Εκεί θα ζητήσουν λίστες με τίτλους επαγγελμάτων, για ορισμένη χρονική περίοδο. Οι μαθητές θα περιηγηθούν στο διαδίκτυο και θα ενημερωθούν για επαγγέλματα τα οποία πιθανών δεν μπορούν να συναντήσουν στο χωριό τους ή στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Όλα τα αποτελέσματα θα τα συμπληρώσουν στον αρχικό πίνακα.

Στο τέλος της χρονιάς θα παρουσιάσουν στους μαθητές των υπόλοιπων τάξεων τα αποτελέσματά τους και θα τους ενημερώσουν σχετικά με τις δύο κατηγορίες. Θα στήσουν έκθεση φωτογραφίας και λογοτεχνίας από όπου οι υπόλοιποι μαθητές θα

μπορέσουν να γνωρίσουν καλύτερα εκείνα τα επαγγέλματα που χάθηκαν αλλά και όσα εξελίχθηκαν, και με ποιον τρόπο, λόγω κρίσης.

Η έρευνα που θα κάνουν θα δοθεί στο Λαογραφικό μουσείο του χωριού ώστε να μπορούν να τη δουν και οι επισκέπτες του.

Νέα επαγγέλματα (Πράσινα επαγγέλματα, επαγγέλματα με μικρό ή μεγάλο οικολογικό αποτύπωμα)

Οι μαθητές των Ε΄-Στ΄ τάξεων σε συνεργασία με τα ΚΠΕ θα επιμορφωθούν πάνω στο θέμα της ενέργειας. Με βιωματικό και παιγνιώδη τρόπο θα μάθουν τις ανανεώσιμες και μη πηγές ενέργειας καθώς και τις μορφές ενέργειας. Θα εξετάσουν τους τρόπους που οδηγούν στην οικονομία της ενέργειας καθώς και τα προβλήματα που οδηγεί η άσκοπη χρήση των πηγών ενέργειας στο περιβάλλον. Θα τους εξηγηθεί το όφελος και η ζημιά που προκαλεί η χρήση των ανανεώσιμων και μη πηγών ενέργειας και στο τέλος θα γίνει ένας συγκεντρωτικός πίνακας όπου θα περιέχει τις ανανεώσιμες ή μη πηγές ενέργειας, τα θετικά τους και τα αρνητικά τους.

Για καλύτερη εμπέδωση θα επισκεφτούν το εργοστάσιο της ΔΕΗ στην Πτολεμαΐδα, τα ορυχεία Αχλάδας, ΑΗΣ Μελίτης, τις ανεμογεννήτριες στο Βαρούντα Φλώρινας. Μέσα από την παρατήρηση αλλά και μέσα από το διαδίκτυο θα μπορέσουν να τους γίνουν πιο αντιληπτές κάποιες δύσκολες έννοιες.

Θα συνεργαστούν με φορείς και θα καταγράψουν νέα επαγγέλματα της περιοχής και τα οφέλη που έχουν. Την προσοχή τους θα την ρίξουν προς τα Πράσινα επαγγέλματα αφού τους εξηγηθεί ο όρος.

Θα κάνουν έναν πίνακα όπου θα αναφέρονται εκείνα τα επαγγέλματα που έχουν μεγαλύτερο οικολογικό αποτύπωμα και εκείνα που έχουν μικρότερο. Θα προσπαθήσουν να προτείνουν τρόπους ώστε να επιλέγονται περισσότερο εκείνα με το μικρότερο αποτύπωμα ώστε να μην επιβαρύνεται το περιβάλλον. Θα δοθούν τρόποι συμπεριφοράς προς τους καταναλωτές αλλά και προς τους νέους ώστε να επιλέγονται εκείνα τα επαγγέλματα και θα καταγραφούν τα σημαντικά οφέλη αυτής της επιλογής.

Θα συλλέξουν σχετικά βίντεο από το διαδίκτυο και θα κάνουν μια παρουσίαση στους μαθητές των άλλων τάξεων αλλά και προς τους γονείς τους θέλοντας να ενημερώσουν τους παραβρισκόμενους για τα νέα επαγγέλματα αλλά πολύ περισσότερο για τα πράσινα επαγγέλματα.

Στο τέλος θα γίνει ένα βίντεο από τους ίδιους τους μαθητές όπου θα φαίνονται συγκεντρωμένα όλα εκείνα τα προτεινόμενα επαγγέλματα, θα γραφτεί ένα τραγούδι αλλά και κείμενα από τα ίδια τα παιδιά.

Τελική παρατήρηση – Παρουσίαση

Εάν η πρόταση προγράμματος έφτανε στο τέλος της οι μαθητές όλης της σχολικής μονάδας θα παρουσίαζαν ξεχωριστά τα αποτελέσματά τους.

Σε έναν πίνακα ανακοινώσεων θα αναρτούσαν εικόνες και κείμενα από τα επαγγέλματα που αναβιώνουν, τα επαγγέλματα που χάθηκαν ή εξελίχθηκαν λόγω κρίσης και τα νέα επαγγέλματα.

Θα έφτιαχναν το δέντρο με τα επαγγέλματα που έχουν μεγαλύτερο και μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα. Τα πρώτα θα είναι τα φύλλα του δέντρου όπου θα τοποθετούνταν στα κλαδιά του δείχνοντας ότι με αυτά το δέντρο μπορεί να αναπτύσσεται ενώ τα δεύτερα θα τοποθετούνταν γύρω από το κορμό και τις ρίζες δείχνοντας ότι αυτά τα επαγγέλματα το αποδυναμώνουν και δεν το βοηθούν να ανθίσει. Με αυτή την απεικόνιση εύκολα κάποιος θα μπορούσε να ξεχωρίσει τη διαφορά που έχουν κάποια επαγγέλματα μεταξύ τους και να επέλεγε από μόνος του σε ποια μεριά του δέντρου θα ήθελε να βρίσκεται.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ- ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αξιοσημείωτη είναι η θετική ανταπόκριση των μαθητών η οποία εκφράστηκε όχι μόνο λεκτικά αλλά και με την συμπεριφορά τους κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων και των επισκέψεων αφού στην πλειοψηφία τους έδειξαν ιδιαίτερη προσοχή και διάθεση συμμετοχής. Όταν έγινε το Λαογραφικό μουσείο στο σχολικό χώρο φάνηκε μέσα από τις περιγραφές τους προς τους συμμαθητές και τους γονείς τους ότι άλλαξαν τρόπο συμπεριφοράς προς κάποια επαγγέλματα και φάνηκαν ότι κατάλαβαν τη χρήση αρκετών εργαλείων που χρησιμοποιούν κάποιοι επαγγελματίες.

Οι μαθητές σε περίπτωση που εφαρμοζόταν η πρόταση προγράμματος θα μπορούσαν να έρθουν σε επαφή με τους επαγγελματίες στον χώρο τους, να πλοηγηθούν στο διαδίκτυο, να μοιραστούν την έρευνά τους με συνομήλικους, με ενήλικες αλλά και με ένα μουσείο, να προσπαθήσουν να δείξουν στους ενήλικες μέσα από τα μάτια τους ένα διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης κάποιων επαγγελμάτων, αλλά και τον τρόπο συμπεριφοράς ενός σωστού καταναλωτή, να γίνουν ενεργά μέλη της κοινωνίας και να προτείνουν κάποιες λύσεις στο πρόβλημα της κρίσης και της ανεργίας, τέλος το σχολείο να καταφέρει να ανοίξει τις πόρτες του στην κοινωνία και τους φορείς.

Κατά συνέπεια ένα Πολιτιστικό πρόγραμμα σε συνδυασμό με ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης θα μπορούσε να φέρει σημαντικά αποτελέσματα και ίσως πιο σφαιρικά διότι ίσως κατάφερνε να διαμορφώσει και να αναδείξει τα νέα επαγγέλματα και περισσότερο εκείνα με μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα ως πρότυπο οικονομικής και οικολογικής, αν θέλετε, ανάπτυξης της κοινωνίας τους και κατ' επέκταση της χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ματσαγγούρας, Η. (2011). Παιδαγωγικές Αρχές της Καινοτομίας των Ερευνητικών Εργασιών, Αθήνα.
- Ταμουτσέλη, Κ. (2003). Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Σύντομος Οδηγός για την υλοποίηση Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, έκδοση του γραφείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Δ.Ε. Δυτικής Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Φλογαίτη, Ε., Λιαράκου, Γ. (2009). Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη από τη θεωρία στην πράξη, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αρχανών, Αρχανές.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ), Αθήνα.
- Δαγδιλέλης Β., & άλ. (2013). Επιμορφωτικό Υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα κέντρα Στήριξης Επιμόρφωσης, Τεύχος 1, Γ' Έκδοση, Πάτρα.